

ципів, що діють у рамках ЄС, а також понять і визначень, які містяться в директивах та регламентах організації.

Джерела

1. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – http://www.kmu.gov.ua/docs/Agreement/AA_Body_text.pdf

2. Меленчук А. Угода про асоціацію: чого чекати українцям? // Віче. – 2012. – № 8. – С. 13–15.

3. Муравйов В., Мушак Н. Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу в рамках Угоди

про асоціацію між Україною та ЄС // Віче. – 2013. – № 8. – С. 12–18.

4. Інформаційний бюлетень з євроінтеграційних питань. – 2013. – № 7 [Електронний ресурс]. – http://www.kmu.gov.ua/docs/Euro_bulletin-7.pdf

5. Угода про асоціацію між Україною та ЄС: перспективи підписання та можливості тимчасового застосування. Аналітична записка // Підготовлено за матеріалами 6-го засідання Робочої групи І Національного конвенту України (14 травня 2012 р.) [Електронний ресурс]. – <http://www.niss.gov.ua/articles/911/>

6. Угода про асоціацію, включаючи створення ЗВТ [Електронний ресурс]. – http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=224167817

7. Що пропонує угода [Електронний ресурс]. – http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/documents/association_agreement/general.pdf

12

Прокурорський нагляд за додержанням законів при застосуванні запобіжного заходу у вигляді застави в кримінальному провадженні

Павло ГУЛЬТАЙ,
заступник Васильківського міжрайонного прокурора
Київської області, юрист 2 класу,
здобувач кафедри організації судових
та правоохоронних органів Національного університету
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

Актуальність обраної теми зумовлюється тим, що застосування запобіжного заходу у вигляді застави розглядається як найдієвіша альтернатива триманню під вартою. Зміни, які відбулися в системі та процесуальному порядку застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні України через набуття чинності новим Кримінальним процесуальним кодексом України [12] (далі – КПК України), викликають необхідність дослідження питань прокурорського нагляду за законністю застосування даного запобіжного заходу.

Проблеми застосування застави як запобіжного заходу досліджувалися такими науковцями, як Ю. В. Донченко [3, 4], В. О. Михайлов [13], П. П. Пилипчук [15, 16], А. П. Рижаков [19] та ін. Проте в умовах дії нового КПК України проблеми прокурорського нагляду за законністю застосування даного запобіжного заходу теоретично належно не розроблялися. Це спричинило необхідність самостійного дослідження питань прокурорського нагляду за додержанням законів при застосуванні запобіжного заходу у вигляді застави в кримінальному провадженні України й розробки на цьому ґрунті відповідних рекомендацій наукового та методичного характеру.

Відповідно до ч. 1 ст. 182 КПК України застава полягає у внесенні коштів у грошовій одиниці України на спеціальний рахунок, визначений у встановленому Кабінетом Міністрів України порядку, з метою забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків, під умовою звернення внесених коштів у дохід держави в разі невиконання цих обов'язків. Правники відносять заставу до числа запобіжних заходів, які ґрунтуються на майновій відповідальності особи [10, с. 42]. Її значення вбачається в тому, що у разі застосування застави мотиви економічного характеру, які спонукають обвинуваченого виконувати покладені на нього обов'язки, мають безпосередній характер, оскільки предмет

застави вноситься відразу при обранні цього заходу. Отже, якщо інші запобіжні заходи мають характер психічного чи фізичного примусу, то застава загрожує обвинуваченому та членам його сім'ї матеріальними втратами в разі невиконання покладених на нього зобов'язань [4].

При цьому в країнах Західної Європи та США застава є найбільш ефективним і часто застосовуваним запобіжним заходом [14, с. 126]. У Резолюції (65) 11 Комітету Міністрів Ради Європи від 9 квітня 1965 року та Рекомендації R (80) 11 Комітету Міністрів Ради Європи від 27 червня 1980 року серед альтернативних взяттю під варту запобіжних заходів передбачено надання відповідного забезпечення належної поведінки правопорушника, в т. ч. і в формі застави. У вітчизняне кримінальне провадження інститут застави введено в листопаді 1996 року, хоча існував до 1960-го. Радянські дослідники оцінювали його переважно негативно. Так, В. М. Корнуков з позиції досягнутих соціальних та економічних перетворень вважав заставу неефективною [11]. Зінатулін наголошував на низькій ефективності застави, оскільки її сума не убезпечує від можливої неналежної поведінки обвинуваченого на період слідства та суду [9, с. 41].

Не набув поширення цей запобіжний захід і в українських реаліях. Так, М. І. Сірий звертає увагу на те, що застава не застосовується так широко, як очікувалось, і, відповідно, не стала ефективним засобом збалансування завдань кримінального переслідування з завданнями економії репресії й охорони прав і свобод громадян [20]. Аналогічної думки дотримується І. М. Борисова, котра вказує, що законом не відрегульований порядок ініціювання застосування застави, порядок узгодження її розмірів [1, с. 103]. На це звернув увагу і Верховний Суд України, який у Постанові пленуму «Про практику застосування судами застави як запобіжного заходу» № 6 від 26.03.1999 р. зазначив: даний запобіжний захід використовується органами розслідування та судами неефективно і при цьому вони припускаються багатьох помилок [18].

Статистика застосування застави як запобіжного заходу в умовах дії нового КПК України засвідчує збереження вказаної динаміки. Так, за грудень 2012 року до суду було направлено 56 клопотань про застосування застави, тоді як про тримання під вартою – 850 [7]. За 6 місяців 2013-го про застосування застави було направлено 570 клопотань, а про тримання під вартою – 8 386 клопотань [8]. Таким чином, застава як запобіжний захід застосовується приблизно в 15 разів рідше, ніж тримання під вартою.

Значною мірою така ситуація зумовлена неналежним станом прокурорського нагляду за законністю застосування згаданого запобіжного заходу. Активність застосування останнього в сучасних умовах залежить безпосередньо від прокурора, котрий може віддати йому перевагу перед суворішими альтернативами [2].

При цьому прокуророві необхідно враховувати, що заставу застосовують у двох варіантах: як «звичайний» запобіжний захід – у загальному порядку їх обрання з додержанням вимог ч. 3 ст. 176 КПК України аналогічно до інших запобіжних заходів, і як альтернатива триманню під вартою. У першому випадку застава переважно застосовується, якщо покладення на підозрюваного особистого зобов'язання потребує додаткових гарантій забезпечення, а поручителі відсутні або не викликають довіри. При цьому прокурор повинен брати до уваги положення ч. 7 ст. 194 КПК України, згідно з якими до підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні злочину, за який передбачено основне покарання у вигляді штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, може бути застосовано запобіжний захід лише у вигляді застави або тримання під вартою. Тобто у цих випадках лише застава є єдиною можливою альтернативою триманню особи під вартою.

У другому випадку, відповідно до ч. 1 ст. 182 КПК України, можливість застосування застави щодо особи, стосовно якої застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, може бути визначена в ухвалі слідчого судді, суду у випадках, передбачених частинами третьою або четвертою ст. 183 КПК України. Згідно зі вказаними положеннями слідчий суддя, суд при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою зобов'язаний визначити розмір застави, достатньої для забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим обов'язків, передбачених КПК України. При цьому в ухвалі слідчого судді, суду зазначаються обов'язки (ст. 194 КПК України), які будуть покладені на підозрюваного, обвинуваченого в разі внесення застави, наслідки їх невиконання, обґрунтовується обраний розмір застави, а також можливість її застосування, якщо таке рішення прийнято в кримінальному провадженні (ч. 4 ст. 193 КПК України). Водночас слідчий суддя, суд при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, враховуючи підстави й обставини, передбачені статтями 177 і 178 КПК України, має право не визначити розміру застави в кримінальному провадженні: 1) щодо злочину, вчиненого із застосуванням насильства або погрозою його застосування; 2) щодо злочину, який спричинив загибель людини; 3) щодо особи, стосовно якої в цьому провадженні вже обирався запобіжний захід у вигляді застави, проте був порушений нею (ч. 4 ст. 193 КПК України). Отже, особливістю участі прокурора у вирішенні слідчим суддею, судом питання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою є те, що прокурор має поставити питання про визначення розміру застави або висловити свої міркування про недоцільність визначення розміру застави в кожному конкретному випадку.

Водночас, враховуючи наведені законодавчі положення, прокурор повинен вибірково підходити до обрання запобіжного заходу у вигляді застави. На це звертають увагу фахівці. Як слушно наголошував П. П. Пилипчук, на практиці застава не застосовується стосовно осіб, які внаслідок попередніх судимостей чи тяжкості вчинених злочинів становлять підвищену небезпеку для суспільства [16, с. 17]. Дослідник переконує: цей захід може бути обраний у тому випадку, коли є всі підстави вважати, що він може забезпечити належну поведінку обвинуваченого та виконання ним процесуальних обов'язків, а також виконання застави орієнтував суди й Верховний Суд України, вказуючи в п. 2 Постанови пленуму «Про практику застосування судами застави як запобіжного заходу» № 6 від 26 березня 1999 р., що застава (замість тримання під вартою) може застосовуватися стосовно осіб, які обвинувачуються у вчиненні тяжких насильницьких злочинів чи злочинів у складі організованих груп, а також щодо рецидивістів та осіб, які раніше намагались ухилитися від правосуддя, лише у виняткових випадках. Таким чином, попри відсутність прямо передбачених у законодавстві заборон і обмежень, прокурор, виходячи з фактичних обставин кримінального провадження, оцінюючи особу підозрюваного та наявні ризики й керуючись своїм внутрішнім переконанням, має індивідуально вирішувати питання про ініціювання даного запобіжного заходу або обрання іншого, більш суворого.

На етапі ініціювання питання про застосування застави прокуророві також необхідно враховувати, що згідно з ч. 2 ст. 182 КПК України застава може бути внесена як самим підозрюваним, обвинуваченим, так і іншою фізичною або юридичною особою (заставаодавцем). В останньому випадку набуває значення встановлення особи заставаодавця. З цього приводу КПК України окреслює обмеження, які передбачають, що заставаодавцем не може бути юридична особа державної або комунальної власності

або така, що фінансується з місцевого, державного бюджету, бюджету Автономної Республіки Крим, або в статутному капіталі якої є частка державної, комунальної власності, або яка належить суб'єкту господарювання, що є у державній або комунальній власності. Таким чином, прокурор повинен перевірити, чи було з'ясовано слідчим відсутність вказаних негативних вимог до заставодавця або з'ясувати це особисто.

Поряд з цим важливе значення для прокурора має забезпечення прав підозрюваного, обвинуваченого та заставодавця. Складний комплекс правовідносин, що виникають у зв'язку із застосуванням даного запобіжного заходу, дає підстави окремим дослідникам розглядати заставу як комплексний кримінально-процесуальний і цивільно-правовий акт, застосування якого супроводжується укладенням двостороннього, а в де-яких випадках трестороннього акта – угоди (договору) між органом, у провадженні якого є кримінальна справа, з одного боку, обвинуваченим (підозрюваним) та заставодавцем – з другого [13, с. 12–13]. На противагу цій позиції Ю. В. Донченко стверджує: у разі застосування застави органи суду приймають про це відповідне рішення – односторонній вольовий акт, а не виконують умов договору. Обвинувачені приймають на себе певні обов'язки (вони покладаються на них цим рішенням), а невиконання їх спричиняє санкції. Отже, застава застосовується не на договірних засадах, а як запобіжний захід – один із видів державного примусу, тому й правова природа її має лише кримінально-процесуальний характер [3, с. 53]. О. М. Дроздов для усунення термінологічних колізій пропонує перейменувати заставу у забезпечення матеріальними цінностями належної процесуальної поведінки підозрюваного, обвинуваченого [6, с. 119]. Наведена дискусія ілюструє необхідність прокурора зважено та відповідально підходити до забезпечення прав як підозрюваного й обвинуваченого, так і заставодавця в усіх випадках застосування даного запобіжного заходу.

Водночас важливе значення для прокурора має визначення розміру застави. Відповідно до ч. 4 ст. 182 КПК України розмір застави визначається слідчим суддею, судом з урахуванням обставин кримінального правопорушення, майнового та сімейного стану підозрюваного, обвинуваченого, інших даних про його особу та ризиків, передбачених ст. 177 КПК України. Розмір застави повинен достатньою мірою гарантувати виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків та не може бути заздалегідь непомірним для нього. Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ підкреслює необхідність враховувати майновий стан підозрюваного, обвинуваченого та не допускати встановлення такого розміру застави як альтернативи триманню під вартою, що є заздалегідь непомірним для цієї особи та призводить до неможливості виконання застави [17]. Таким чином, саме розмір застави визначає ступінь суворості даного запобіжного заходу, а при його визначенні враховуються об'єктивні й суб'єктивні критерії.

Основним серед них є ступінь тяжкості вчиненого злочину. Так, згідно із ч. 5 ст. 182 КПК України розмір застави визначається у таких межах: 1) щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні злочину невеликої або середньої тяжкості, – від одного до двадцяти розмірів мінімальної заробітної плати; 2) щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні тяжкого злочину, – від двадцяти до вісімдесяти розмірів мінімальної заробітної плати; 3) щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні особливо тяжкого злочину, – від вісімдесяти до трьохсот розмірів мінімальної заробітної плати. У виключних випадках, якщо слідчий суддя, суд встановить, що застава в зазначених межах не здатна забезпечити виконання особою, котра підозрюється, обвинувачується у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину, покладених на неї обов'язків, застава може бути призначена у розмірі, який перевищує вісімдесят чи триста розмірів мінімальної заробітної плати відповідно.

Вказані положення, згідно із якими визначення розміру застави покладається на слідчого суддю та суд, викликають запитання: чи повинен прокурор або слідчий попередньо визначати цей розмір і вказувати його у клопотанні про застосування даного запобіжного заходу? Вивчені нами матеріали прокурорсько-слідчої практики показують відсутність єдиного підходу до його вирішення. В одних клопотаннях на розгляд слідчого судді, суду пропонується конкретний розмір застави або його межі, а в інших – лише ставиться питання про застосування даного запобіжного заходу.

На нашу думку, питання про розмір застави, як і інші питання застосування запобіжних заходів, повинно попередньо вирішуватися прокурором. Складаючи клопотання про застосування даного запобіжного заходу, слідчий, прокурор мають змогу більш повно, ніж слідчий суддя та суд, з'ясувати всі обставини, які лежать в основі визначення розміру застави, оцінити наявність ризиків та співрозмірність застави для підозрюваного, обвинуваченого. Тому в клопотанні доцільно пропонувати на розгляд суду конкретний розмір застави, обґрунтувавши його конкретними доводами, підтвердження яких перед слідчим суддею, судом є в подальшому обов'язком прокурора.

Прокурорський нагляд за додержанням законів при виконанні запобіжного заходу у вигляді застави передбачає перевірку прокурором дотримання підозрюваним, обвинуваченим, а також заставодавцем покладених на них обов'язків. Вказані обов'язки можна поділити на загальні та спеціальні. До загальних – відносять покладені на підозрюваного, обвинуваченого ухвалою слідчого судді, суду відповідно до клопотання про застосування цього запобіжного заходу: прибувати до певної службової особи із встановленою періодичністю; не відлучатися з населеного пункту, в якому підозрюваний, обвинувачений зареєстрований, проживає чи перебуває, без дозволу слідчого, прокурора або суду; повідомляти слідчого, прокурора чи суд про зміну свого місця проживання та/або місця роботи тощо. Відповідно до ч. 6 ст. 182 КПК України з моменту обрання запобіжного заходу у вигляді застави щодо особи, яка не тримається під вартою, в тому числі до фактичного внесення коштів на відповідний рахунок, а також з моменту звільнення підозрюваного, обвинуваченого з-під варті внаслідок внесення застави, визначеної слідчим суддею, судом в ухвалі про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, підозрюваний, обвинувачений, заставодавець зобов'язані виконувати покладені на них обов'язки, пов'язані із застосуванням запобіжного заходу у вигляді застави.

Спеціальний припис, що пов'язаний із виконанням саме цього запобіжного заходу, міститься у ч. 6 ст. 182 КПК України, згідно з якою підозрюваний, обвинувачений, який не тримається під вартою, не пізніше п'яти днів від дня обрання запобіжного заходу у вигляді застави зобов'язаний внести кошти на відповідний рахунок або забезпечити їх внесення заставодавцем і надати документ, що це підтверджує, слідчому, прокурору, суду. Тому, прокурор має встановити додержання встановленого законом п'ятиденного строку для внесення застави. Разом із тим йому необхідно враховувати, що, відповідно до закону, зазначені дії можуть бути здійснені пізніше п'яти днів з дня обрання запобіжного заходу у вигляді застави, якщо на момент їх здійснення не прийнято рішення про зміну запобіжного заходу. Таким чином, бездіяльність прокурора з ініціювання питання про зміну запобіжного заходу дає підозрюваному, обвинуваченому, заставодавцю можливість правомірно зволікати із виконанням відповідного обов'язку протягом невстановленого строку.

Дещо інші правила встановлені для строків внесення застави щодо підозрюваного, обвинуваченого, якого тримають під вартою. Відповідно до ч. 7 ст. 182 КПК України в цих випадках підозрюваний, обвинувачений або заставодавець мають право в будь-який момент внести заставу у розмірі, визначеному в ухвалі про застосування запобіж-

ного заходу у вигляді тримання під вартою. Виходить, спеціального обов'язку щодо внесення застави в цих випадках не виникає, і прокурор не перевіряє його виконання.

Унаслідок порушення як загальних, так і спеціальних обов'язків, які визначають зміст запобіжного заходу у вигляді застави, прокурор має порушити питання про застосування передбачених законом наслідків, котрі також можна поділити на загальні та спеціальні. До загальних ми відносимо ініціювання прокурором питання про зміну запобіжного заходу на більш суворий, що здійснюється в загальному порядку, встановленому ст. 200 КПК України. Відповідно до ч. 10 ст. 182 КПК України у разі звернення застави в дохід держави слідчий суддя, суд вирішує питання про застосування до підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді застави у більшому розмірі або іншого запобіжного заходу з урахуванням положень ч. 7 ст. 194 КПК України. Отже, у відповідних випадках прокурор має поставити перед слідчим суддею, судом питання про збільшення розміру застави, або про застосування до підозрюваного домашнього арешту чи тримання під вартою.

До спеціальних наслідків відносяться дії прокурора щодо звернення застави у дохід держави. Саме можливість останнього зумовлює ефективність застави, оскільки, вказують дослідники, державний примус у процесі застосування застави полягає в існуванні реальної загрози втрати підозрюваним, обвинуваченим чи заставодавцем майна, що становить предмет застави у випадку невиконання обвинуваченим покладених на нього та прийнятих ним обов'язків [5, с. 62]. Відповідно до ч. 8 ст. 192 КПК України у разі невиконання обов'язків заставодавцем, а також, якщо підозрюваний, обвинувачений, будучи належним чином повідомлений, не з'явився за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду без поважних причин чи не повідомив про причини своєї неявки, або порушив інші покладені на нього при застосуванні запобіжного заходу обов'язки, застава звертається в дохід держави та зараховується до спеціального фонду Державного бюджету України й використовується в порядку, встановленому законом для використання коштів судового збору.

На заключному етапі виконання запобіжного заходу у вигляді застави уваги прокурора потребує додержання законів щодо повернення її суми власнику. Відповідно до ч. 11 ст. 182 КПК України застава, яка не була звернена в дохід держави, повертається підозрюваному, обвинуваченому, заставодавцю після припинення дії згаданого запобіжного заходу. При цьому застава, внесена підозрюваним, обвинуваченим, може бути повністю або частково звернена судом на виконання вироку в частині майнових стягнень. Застава, внесена заставодавцем, може бути звернена судом на виконання вироку в частині майнових стягнень тільки за його згодою.

Отже, прокурор виступає активним суб'єктом у процесуальному механізмі застосування запобіжного заходу у вигляді застави, і від належного рівня прокурорського нагляду в цій сфері залежить не лише законність, а й ефективність застосування застави у кримінальному провадженні України.

Джерела

1. *Борисова І. М.* Процесуальний статус адвоката у сфері забезпечення права обвинувачуваного на захист при обранні запобіжного заходу, не пов'язаного з позбавленням волі, і необхідність його вдосконалення // Роль захисника у досудовому слідстві при обранні запобіжних заходів, не пов'язаних із взяттям під варту: Матеріали міжнарод. наук. - практ. конференції, 22–23 лютого 2006 р.;

м. Харків / Редкол.: В. В. Сташис (голов. ред.) та ін. – Х., К.: ПП «Серга», 2006. – С. 100–104.

2. *Бортун М.* Прокуратура в системі поділу державної влади // Віче. – 2008. – № 9–10. – С. 43–45.

3. *Донченко Ю. В.* Застава як запобіжний захід за кримінальним судочинством України: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. – Львів, 2003. – 180 с.

4. *Донченко Ю. В.* Застава як запобіжний захід // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні (13–14 лютого 2002 р.): Матеріали VIII регіональної науково-практичної конференції. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, юридичний факультет, 2002. – С. 302–305.

5. *Донченко Ю. В.* Актуальні проблеми застосування запобіжного заходу у вигляді застави // Право України. – 1999. – №3. – С. 61–64.

6. *Дроздов О. М.* Роль захисника при обранні застави, особистої поруки та поруки громадської організації і трудового колективу // Роль захисника у досудовому слідстві при обранні запобіжних заходів, не пов'язаних із взяттям під варту: Матеріали міжнарод. наук. - практ. конференції, 22–23 лютого 2006 р.; м. Харків / Редкол.: В. В. Сташис (голов. ред.) та ін. – Х., К.: ПП «Серга», 2006. – С. 118–121.

7. Звіт про роботу прокурора за грудень 2012 р. [Електронний ресурс]. – <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>

8. Звіт про роботу прокурора за 6 місяців 2013 р. [Електронний ресурс]. – <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>

9. *Зинатуллин З.* Уголовно-процессуальное принуждение и его эффективность. – Казань: Изд-во КУ, 1981. – 136 с.

10. *Колоколов Н.* Меры пресечения имущественного характера // Российская юстиция. – 1998. – № 12. – С. 41–42.

11. *Корнуков В. М.* Меры процессуального принуждения в уголовном судопроизводстве. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1978. – 137 с.

12. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 [Електронний ресурс]. – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/t21>

13. *Михайлов В. А.* Залог – мера пресечения в уголовном судопроизводстве. – М.: Академия МВД РФ, 1993. – 59 с.

14. *Нафиев С. Х.* Европейские стандарты обеспечения конституционных прав личности при расследовании преступлений. – Казань: Изд-во Казан. гос. ун-та, 1999. – 178 с.

15. *Пилипчук П. П.* Запобіжний захід у вигляді застави повинен застосовуватись більш ефективно // Вісник Верховного Суду України. – 1999. – № 3 (13). – С. 9–11.

16. *Пилипчук П. П.* Питання застосування в слідчій та судовій практиці запобіжного заходу у вигляді застави // Вісник Верховного Суду України. – 1998. – № 3 (9). – С. 48–53.

17. Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України: Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ № 511-550/0/4-13 від 04.04.2013 [Електронний ресурс]. – http://sc.gov.ua/ua/2013_rik.html

18. Про практику застосування судами застави як запобіжного заходу: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 6 від 26.03.1999 [Електронний ресурс]. – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0006700-99>

19. *Рыжаков А. П.* Меры пресечения. – М.: Филинь, 1997. – 146 с.

20. *Сірий М. І.* Функція захисту на досудовому розслідуванні // Роль захисника у досудовому слідстві при обранні запобіжних заходів, не пов'язаних із взяттям під варту: Матеріали міжнарод. наук. - практ. конференції, 22–23 лютого 2006 р.; м. Харків / Редкол.: В. В. Сташис (голов. ред.) та ін. – Х., К.: ПП «Серга», 2006. – С. 32–36.